

ב. רשימות תרגומים למילים קשות בספרי התנ"ך

רשימות מילים וצירופים עבריים מתורגמים לערבית היהודית נפוצו בתקופת הגאונים. רשימות כאלה היו לא רק לתנ"ך, אלא גם למשנה, לתלמוד ומאוחר יותר גם למשנה תורה של הרמב"ם. כידוע, מיוחסים שרידי רשימות אלפאט אלמשנה שנתגלו לרס"ג ושרידי אלפאט אלתלמוד ב"כתאב אלחאו"י" לרב האי גאון.¹³ על סוג זה של רשימות מילים לתנ"ך בימי הביניים, כותב ש"ד גויטיין: "נוסף לתרגומים מלאים נשתמרו הרבה רשימות של מילים קשות סדורות לפי ספרי המקרא כגון אלה הכלולים בכ"י אוכספורד 31 (2821), f 56 (2755) 15-19 (על שלושה עשר ספרים שונים מספרי המקרא). רשימות כאלה מוכיחות שטקסט עברי רגיל היה מובן ללומדים ולא היו זקוקים אלא לביאורי ביטויים שאינם מצויים".¹⁴

סוג ספרותי זה של רשימות מילים קשות נפוץ גם בתקופה החדשה בקרב קהילות ישראל בצפון-אפריקה.¹⁵ רשימות מעין אלה מן המזרח איתרתי לעת עתה רק בקרב יהודי סוריה בשלושה כתבי יד מקיפים הנמצאים עתה בבית המדרש לרבנים בניוירוק, ואלה הם:

תרגום ערבי על מילים קשות בתורה וחמש מגילות, להוציא מגילת אסתר, הבאה בכתב יד זה בתרגום מלא; תרגום למילים קשות לתורה ולמגילות; תרגום למילים זרות לנביאים ראשונים. אנו השתמשנו בספר זה בכתב היד הראשון, שהוא הגדול והמקיף שבהם (שסימנו אותו תרגום ג). ראה עליו בפירוט להלן.

ג. פרשנות לתנ"ך

כתבי יד של פירושים למקרא בערבית היהודית מועטים הם, וברובם יש רק דפים אחדים המכילים פירושים קצרים לפרקים מן המקרא. רשימות "המילים הקשות" או "המילים החמורות" הופכות לעתים קרובות לפירושים, שכן המתרגם אינו מתרגם את המילה או את הצירוף, אלא מפרש אותם ומביא דעות שונות על פירוש המילה. כתב היד של "מילים קשות" שהשתמשנו בו בהערות לתרגומנו (תרגום ג) מביא עשרות פעמים פירושים מקיפים, כולל שמות המפרשים למילים ולצירופים. הגדיל לעשות מתרגם זה ב"שירת האזינו" (דברים לב), כשנתן פירוש מקיף בין עשרות עמודים לפרק זה.

ד. תרגומי תנ"ך

תרגומים לספרי המקרא בערבית היהודית הסורית נמצאים בדפוסים, בהקלטות ובכתבי יד ושזמנם מן המאה השש-עשרה ועד ימינו, בדומה למצוי בתרגומי תנ"ך בערבית היהודית העיראקית.¹⁶

13. ראה ורטהיימר 1908; אפשטיין 1984; טובי 1991, עמ' 203-222; טובי 1998, עמ' 74-53; פוליאק 1997, עמ' 31-34; אלדר 2001.

14. גויטיין 1962, עמ' נו.

15. ראה בראשר 1998, עמ' 57-107.

16. על תרגומי התנ"ך של יהודי עיראק ראה אבישור 1991, עמ' 139-165. על שתי הקהילות, הסורית והעיראקית השווה אבישור 1988, עמ' 39-54.

5. תרגומי תנ"ך בדפוס

תרגומים לספרים מהתנ"ך בערבית של יהודי סוריה בכלל ובערבית החלבית בפרט נדפסו בחלב ובירושלים בשלהי המאה התשע-עשרה והם מפעלו של איש אחד, הרב מאיר ששון. הספרים הופיעו כתרגומים שנעשו על ידו, אך לאמתו של דבר משוקע בהם התרגום המסורתי ברובו. הרב מאיר ששון תרגם ופרסם ספרים מספרי הכתובים, ואלה הם: ספרי אמ"ת – תהילים, איוב, משלי, ושתי מגילות – איכה וקהלת. לתרגומים אלה, יש להוסיף את תרגום ספר משלי לערבית היהודית בניקוד מלא, שנעשה בידי משה הכהן עמאש מקרב יוצאי דמשק בארגנטינה, ויצא לאור בשנת תרפ"ח בבואנוס-איירס.

א. שרח תהילים, ירושלים תרמ"ה¹⁷

בהקדמתו לספר, מונה הרב מאיר ששון את הקשיים בתרגום הספר, ובין היתר הוא כותב: "ובפרט בעניינים הכפולות במלות שונות שאין ביניהן כמלוא נימה כי אם שינוי התוארים לפאר הלשון וליפותו. ע"כ אמרתי אני אל לבי כי טוב בעיני אלהים ואדם לתרגמו בלשון ערבי מלה במלה ולהוסיף איזה מלות המבארים הענין וצחותו". הרב מאיר ששון, כענתבי בשעתו, בחר בפירושיהם של שני המפרשים המפורסמים, רש"י ורד"ק, והוסיף להם עוד שניים, את "התרגום", התרגום הארמי, "ומאשר העלה הרב המפרש במצודתו", היינו בעל "מצודת דוד". על שיטתו בבחירת התרגום והפירוש הוא כותב: "ולפעמים תרגמתי ב' פירושים למען יבחר הקורא כפי דעתו". על אופי לשון התרגום, הוא אומר: "והכל תרגמתי בערבי הרגילים בו באר"ץ וסביבותיה ולא זולתי". הספר נדפס עם המקור העברי, והוא מכיל 188 דפים.

ב. משלי שרח בלשון ערבי, ירושלים תרמ"ד¹⁸

בספרו זה של הרב מאיר ששון נמצא רק השרח הערבי בלי המקור העברי. בראש הספר באה הסכמת חכמי ארם-צובא ורבניה והודעה קצרה של המתרגם בעניין הכתיב הערבי של השרח. הספר מכיל 20 דפים.

ג. ספר איוב וקהלת שרח, ארם-צובא תרמ"ט¹⁹

המתרגם, הרב מאיר ששון, הדפיס את השרח הערבי לאיוב בלא המקור העברי, והתרגום בערבית היהודית בניקוד. הספר מכיל 44 דפים.

ד. ספר איכה שרח, ארם-צובא תרמ"ח²⁰

המתרגם, הרב מאיר ששון, הדפיס את השרח הערבי למגילת איכה בלי המקור העברי, תוך הזכרת הסכמת חכמי ארם-

17. ששון, תהלים, וראה הראל 1997, עמ' 363.

18. ששון, משלי, וראה הראל 1997, עמ' 361.

19. ששון, איוב, וראה יערי 1937, עמ' 43; הראל 1997, עמ' 3.

20. ששון, איכה, וראה יערי 1937, עמ' 42; הראל 1997, עמ' 360.